

Turi Endre

„Mi voltunk a hivatkozási pont”

– *Beszélgetésünk elején arra kérem, hogy magáról szóljon néhány szót. Hol végezte tanulmányait és hogyan került ebbe a városba?*

– A Képzőművészeti Főiskolán festő szakon végeztem, a képzőművészet, festészet, szobrászat területén ez volt az ún. szocreál időszak. Igen ám, de ez az útkeresések időszaka is volt. Barcsay kísérleteire vagy Domanovszky dolgaira utalok, s most nem a dunaújvárosi erómű freskójára gondolok, hanem azokra a képeire, amelyek feszegették a festészet határait. És hát szobrászok is voltak, akik jó dolgokat csináltak, tehát nem egyértelműen a csúnya bácsik kora volt. Ebben a bizonyos útkereső időszakban kezdtem el dolgozni. A főiskolai neveltetés olyan volt, hogy elvárták a modell után való munkát, tehát rajzolni kellett, le kellett rajzolni valakit úgy, ahogy volt. Ez volt a fokmérő. Abba a generációba tartoztam, ahol szem előtt tartották azt, hogy az a művész, aki fest vagy szobrot csinál, ragaszkodikjék valamihez. Tehát konstrukciót adjon, és ez már túlmutatott a szocreálon. Tehát az, ami úgy van megfogalmazva, hogy érthető bárki számára, még lehet jó. Ma azt tartják, hogy az az erény, ha nem látszik, hogy mi van azon a képen. Az útkeresésben a zománc úgy jelent meg, hogy ez lényegében egy új anyag volt, egy ismeretlen anyag, és mint ismeretlen anyag, lehetővé tette azt, hogy az ember olyan dolgokat hozzon létre, ami eddig még nem volt. Ez technikailag értendő egyelőre. Aztán persze kiderült, hogy gondolatokat is lehet közvetíteni. És hogy kerültem ide? Miután a főiskolát elhagytam, különböző művésztelepekre jártam. Volt akkor három-négy művésztelep, amit látogatunk, és akkor Kecskemétre kerülve megtudtam, hogy itt a zománcgyárban van egy ilyen lehetőség, tehát úgy kerültünk össze, hogy volt egy útkeresés és jött egy anyag.

– *A Zománcgyárban milyen lehetőség volt?*

– A Zománcgyárban olyan volt a művészekhez való hozzáállás, hogy a laboratóriumban mindig dolgozhatott egy-két művész. Most ez a labor ide költözött az alkotóműhelybe. Körülbelül tíz évet töltöttem a gyárban, bármikor bementem, ott égethettem, kísérletezhettem, volt anyag és volt lehetőség a munkára. Aztán ösztöndíjat is kaptam „ösztöngzésül”. Beáztam magam a zománc technikai és kompozíciós kérdéseibe, tehát mintegy készültem egy lehetséges feladatra.

– *Tehát kezdett körvonalazódni, hogy a Zománcgyárból ennek a művészeti iránynak ki kell válnia?*

Turi Endre zománcművész 1935-ben született Budapesten. Festő szakon diplomázott, az 1960-as években ismerkedett meg a zománcozással a kecskeméti zománcgyárban. 1984-től nyugdíjba vonulásáig a kecskeméti Nemzetközi Zománcművészeti Alkotóműhely igazgatója. 1989–91 között a pozsonyi Képzőművészeti Főiskolán zománcművészeti kurzust vezetett.

– Nem, nem, nem így volt. Akik zománcoztak, azokban fölvetődött, hogy kellene egy olyan hely, ahol egész évben dolgozhatnak. A gyár támogatása megmaradhatott volna, és még is volt egy ideig. Grúziában, egy nemzetközi konferencián vetődött fel az alkotótelep gondolata. A delegáció magyar művészei hozták haza a hírt, hogy kellene valamit csinálni, s a Zománcgyár miatt éppen Kecskeméten. Itt jönnek be a politikai szereplők, akkor dr. Gajdócsi István volt a megyei tanácselnök. Elindultak az alkotótelepek, tíz évig, nyaranta hat héten át a GAMF-on dolgoztunk. Nyilvánvaló, hogy a pártvezetés is benne volt, anélkül nem jöhetett létre semmi abban az időben.

– *És Grúziában Kátai Mihály volt az, aki kint volt?*

– Igen, és még páran, küldöttségben voltak.

– *Láttam a honlapon, hogy Grúziával még most is van kapcsolat. Ez még az a kapcsolat?*

– A kapcsolat a magyar és szovjet képző- és iparművészek szövetségei között jött létre, később már maguktól jöttek a művészek, Grúziából is. Ezek sokkal inkább szakmai és emberi, mintsem politikai kapcsolatok voltak. Munkáik itt vannak, tehát a grúzok művei is, amelyek a zománcművészet évezredes hagyományaira épülnek. Régebben, mikor a Szovjetunió létezett, és onnan jött valaki, az megnevezte magát. Lettnek hívtuk vagy litvának vagy ukrának. Tehát nem volt ebből probléma. Némelyiknek orosz neve is volt, meg a hazájában lévő, kisebb nemzetközösségi neve. A nagy „szójúz” a népek nagy tárházát jelentette, és erősítette népművészeti elkötelezettségünket.

– *Arra hogy emlékszik, hogy a hetvenes években, tehát amikor már a GAMF-on létrejött a nyári alkotótelep, akkor annak működését mennyire befolyásolta a pártvezetés?*

– Azt nem, ebben az volt az érdekes, a művészeti irányzatra vonatkozóan, hogy mi kitűztünk egy bizonyos célt. Ennek lényege az volt, hogy a magyar népművészetből (és más népek művészetéből) indultunk ki. Ez a bartóki modell. Képzőművészeti kérdéseket tekintve olyan nyelv, vizuális anyanyelv kialakítására törekedtünk, amely csak ránk jellemző. Értelmezésről van szó. És ebben Pap Gábor¹ sokat segített, de voltak itt még mások is, akik jöttek előadást tartani, akik újonnan értelmezték a magyar népművészetet. Lükő Gábortól² is sokat tanultunk, ő Félégyházán volt múzeumigazgató, később ösztöndíjasunk is, ábrákkal dúsan ellátott tanulmányokat tett le, amelyre alapozni lehetett. Mondják, hogy a parasztember szerette a szépet és szerette a háza táját is díszíteni. Rendben van, de hogy mivel, meg minek? Tudniillik ez mind kultikus dolog volt, mindnek van egy visszavezethető ága, hogy miből alakult ki, és ha ezt megérti az ember, akkor tudja alkalmazni. Ezek általában bizonyos üzeneteket hordoztak magukban a következő generációnak, ez az apáról fiúra való mentés. Tehát ez volt a hagyomány. És megmaradtak, nagyon megmaradtak a dolgok. Még a mai világban is mindig, ha másképp nem, babonaként szoktuk emlegetni. A népművészet benne volt a nagy politikai áramlatban is. Mindig népi táncosokat vittek és pingálós társaságot. Ebbe nem lehetett belekötöni. Buda Feri is itt volt, tehát kapcsolódott hozzánk nemcsak a képzőművészet és a zománc, hanem más művészeti ágak is.

– *Akkor több intézmény is alakult itt, a városban. Budapestről ideköltözve ezt hogyan látta?*

– Amikor idejöttem, nekem, mint külső szemlélőnek, az volt az érzésem, hogy egyfajta kulturális pezsgés van. Gajdócsival úgy ismerkedtem össze, hogy mentem egy kiál-

1 Pap Gábor (1939) művészettörténész, 1989-től a Nemzetközi Zománcművészeti Alkotóműhely művészettörténeti főmunkatársa.

2 Lükő Gábor (1909–2001) Kossuth-díjas néprajzkutató. Fő műve *A magyar lélek formái* (1942, 2001).

lításra, tömegek jártak kiállítást nézni, nem értem be az ajtón, préselődünk. Tehát ez egy jellemző dolog volt. Most mindegy, hogy miért mentek oda, de biztos azért is, mert érdekelte őket. Sodródott a tömeg és összesodródtam Gajdócsival, összenyomódtunk, és úgy mentünk be az ajtón. És akkor azt mondta nekem, hogy „keress föl”. Mondom, hát „hol?“, mondja, „hát tudod, hogy hol”. És ennyi, megint szétválás. Na most, ő tudott rólam, de én meg nem tudtam, hogy ő a Gajdócsi. Aztán megkerestem, akkor volt arról szó, hogy keressünk egy olyan helyet, ahol állandóra meg lehetne valósítani a zománcot, és akkor a Műkertben meg mindenhol mindenféle villákat nézegettünk. A nyári tábor eközben ment. És évek múlva eljutottunk odáig, hogy megalakultunk, megalakítottuk a műhelyt. Erre '84-ben került sor. Ez akkor a városnak egy elhanyagolt része volt, a szó szoros értelmében először ki kellett ganézni a lótrágyát. A fafaragó Nagy Kristófnak³ volt itt műterme és a lovai. Rajta kívül itt dolgozott még Kerekes Ferenc szobrászművész⁴ is, főként fával. Szóval azért ez egy sötét hely volt, és azt mondta Gajdócsi, hogy menjetek ide be. Hát jó, bementünk ide, de nekem fotóim vannak, hogy hogyan nézett ez ki: romok, romok.

– *Gajdócsi István mennyire volt művészetértő ember?*

– Én nem tudom, hogy ő mennyire volt művészetértő, de olyan vezető volt, aki azt tudta, hogy ez kell, erre szükség van, ez érték! Tiszta szívvel említhetem Tóth Menyhért „felfedezésének” példáját, aki egyébként szintén járt alkotótelepeinken. Na most, egy vezetőnek, egy akármilyen vezetőnek, nyugodtan mondhatom, hogy nem az a lényeg, hogy beleártsa magát, hanem hogy tudja, miről van szó! Legyen ráérése, affinitása! Ha nincs, akkor kérdezzen meg valakit.

– *A művésztelepekre is kijárt Gajdócsi István?*

– Kijárt a művésztelepekre, és ide is bejött nagyon sokszor. Pestről jöttek haza, és látták, hogy mi még itt dolgozunk, és akkor kiszállt a kocsiból, bejött ide, és „hogyan vagytok, mint vagytok?” Ilyen ember volt. Gajdócsi olyan volt, hogy ha megcsinált valamit, akkor érdekelte, hogy halad, de nem szólt bele túlságosan. „Ti dolgoztok, Ti csináljátok” – mondta mindig.

– *Azért, hogy olyan sok intézmény beindulását jóváhagyta, állítólag sokat kellett tartania a hátát, mivel Romány Pálnak ez annyira nem tetszett.*

– Romány sem ellenezte ezt a dolgot, sőt támogatta. Én rengeteget vitatkoztam Románnyal, kapcsolatot tartottunk. Voltak itt olyan dolgok, pl. a mi megépítésünk, ugye, elmaradoztatott mindig. Én mindenhol kaptam ígéreteket, és hát másfelé ment el a pénz, amit ide kellett volna szánni. Na és mondom, ő nem ellenezte ezt a dolgot, nem tudom, hogy más dolgokat igen vagy nem, de ezzel kapcsolatban egyetértett. Na most, ő hallgatott Gajdócsira. Van még egy érdekes momentum ebben a dologban, hogy mikor rendszerváltás volt, ő már tanított az egyetemen, na és Pesten volt egy kiállításunk. Én nem mentem föl a kiállításra, de ő elment, és azt kérdezte, hogy „Turi barátom hol van?”. A lényeg az, hogy keresett.

3 Nagy Kristóf (1950) budapesti születésű fafaragó. 1974-től dolgozott Kecskeméten, itt, az új széchenyivárosi lakótelepen állította fel az ország első szoborpark jellegű fajátszóterét 1978-ban. 1992-ben költözött Szentendrére.

4 Kerekes Ferenc (1948–2001) kecskeméti származású szobrászművész. Figurális szobrai kőből, fából, fémekből készítette.

– *Érdekes, hogy a jó kapcsolat ellenére nagyon nehezen sikerült felújítani az épületet, pedig hát ezek a személyes szálak mozgatták annak idején a dolgokat.*

– Igen, sőt. Eléggé útvesztő volt, elakadhatott az ügy egy alacsonyabb osztályon, egy alacsonyabb beosztású emberen. Mikor fönt megint rákérdezett az ember, hogy mi van, akkor meg már ki volt söpörve a kassza, nem volt benne pénz.

Szóval mikor idekerültünk, én hoztam ide egy-két dolgot, kemencét meg egy-két széket otthonról, mert semmink nem volt, és hát elkezdtük csinálni a dolgokat. Akkor még csak ez az egy épületünk volt, a nagyothallók még abban a faházban voltak, ami itt van, aztán költöztek át az utca másik oldalára. Akkor az udvarban négy lakó volt, meg a végében volt egy ezermesterműhely. Aztán ezek innen kikoptak, és megkaptuk az épületet végig.

– *A Műkertvárosban nem lett volna alkalmas ingatlan?*

– Valamiért nem voltak jók, azokat egy emberre szabták, azok lakások voltak. Ez meg egy régi malom volt, egy hodály. Ez egy egész: a Kis utca, Bethlen körút meg a Kaszap utca, ez a háromszög egybetartozott. Egykor malom volt. Az volt az ígéret évről évre, hogy majd megcsináljuk, de nem sikerült összehozni annyi pénzt soha. De az a bizonyos dolog, ami miatt létrejött, és amiért az úgynevezett politikai szereplők is mellette voltak, hogy a művészetnek, főleg ennek a zománcnak ad majd egy iskolát, talajt, hát ez viszont megvalósult, és végül is ma is idejönnek, külföldről is, tanulni.

– *A 'hetvenes-nyolcvanas években milyen intézményekkel volt még kapcsolatuk? Említette, hogy Buda Ferenc ide járt alkotni. A szellemi elitel milyen volt a kapcsolata az intézménynek a városban?*

– Hát mi az, hogy szellemi elit? A lényeg az, hogy a városból is nagyon sokan jöttek ide, például tanárok. A zománcozás addigra elterjedt, úgyhogy mindenki zománcozni akart. Volt egy olyan időszak, amikor tényleg az összes óvodás zománcozni akart, megégetik a kis ujjukat, de nem baj. Szóval ment ez a dolog. Most is működik a városban legalább három-négy szakkörfele, ahol zománcznak, van kemencéjük is. Idejárnak anyagért, meg idehozzák a gyerekeket és itt tartunk nekik ilyen bemutatófélét. Volt tehát ilyen is, főleg az iskolákkal volt ilyen kapcsolatunk, de aki valamit adott magára, az eljött, itt volt. Nekünk voltak és vannak is olyan előadásaink, amelyek kifelé szólnak. Egyébként jó kapcsolatban voltunk a Kodály Intézettel, a bábszínházzal, a színházzal, a rajzfilmstúdióval, a Naiv Múzeummal és más intézményekkel is.

– *A műhelynek élénk külföldi kapcsolatai is voltak már a nyolcvanas években is.*

– Igen, na most az egy érdekes dolog, hogy '90-ben kint voltunk Franciaországban a testvérmegye meghívására, ahol egy kiállítást rendeztünk. Ott találkoztunk a zománcművészetben járatos emberekkel, többek között az egyik nagy zománcgyár igazgatójával. Ő támogatta akkor az úgynevezett Limoges-i Zománcművészeti Biennálékat. Kétévente munkákat lehetett beküldeni bárhonnan a világból, nagy kiállítást rendeztek, a munkákat díjazták, tehát ez egy motor volt. Beszélgettünk, tárgyaltunk, és létrejött volna egy paktum a franciákkal, mint intézmény bekerülhettünk volna ennek révén az unióba, de akkor az még túl korai volt. Az a zománcgyár azt mondta, hogy mondjuk ki mint két nagyhatalom, hogy ő elismer bennünket egy iskolának, miután tud róla, hogy azok vagyunk, és mi meg ismerjük el őt, aki megrendezi ezeket a kiállításokat meg díjazza az alkotásokat. Jó, rendben, ebből semmiféle bajunk nem származik. Na, ilyenekről tárgyaltunk. Jövünk haza lelkesen, hogy ezt majd megcsináljuk, mert meg volt már szerkesztve, meg volt írva, és akkor itthon azt mondták, hogy nem. Fogalmam nincs, hogy miért! Pénzbe sem került volna, sőt kaptunk volna pénzt! Ez nagyon furcsa volt.

– *Az országban van-e másik ilyen zománcközpont, mint Kecskemét?*

– Az országban nincs, még az országban kívül is csak ritkán. Németországban, ahol voltunk, ott úgy van, hogy van egy kastély, annak a tulajdonosa zománcozik, és a kastély alagsorában végig berendezett műhelyek vannak, oda összejárnak a németek. Akkor van egy ilyen Spanyolországban is, de nem állandó jellegű, mint a mienk, hanem időszakos, szóval művésztelepeket csinálnak, olyanokat, mint nekünk az első tíz évünk volt. A másik vicces dolog, hogy Gertrud Rittmann-Fischer, az előbbi német művésztelep, a Creative Kreis vezetője tőlem kérte, hogy beszéljek az ő polgármesterükkel, hogy nálunk állami támogatásban részesül ez a dolog. És nekem kellett megmondani, bizonygatni a polgármesternek, hogy bizony van ilyen, mert ő is azt akarta, hogy adjon támogatást, és hát mi voltunk a hivatkozási pont, ennyire jók voltunk! Tehát volt egy csúcs, amikor elérhettünk volna bizonyos dolgokat. Több ilyen esetünk volt, de hármat még megemlétek: az előbbihez hasonlókat kértek tőlünk Erfurt kapcsán, onnan küldöttség is járt nálunk. Kay Whitcomb amerikai zománcozó Rockportból többször kért információt az intézmény működési szerkezetéről, dolgozott is nálunk, s a tanítást, az ösztöndíjat, a műalkotások gyűjtését a legjobb befektetésnek nevezte. Ruth Rusby angol művész, aki a londoni Guildhall Universityn dolgozott, tőlünk kért megerősítést egyetemi előadói tevékenységéhez.

Az, hogy még mindig megvagyunk, a bizonyítéka annak, hogy ez nem úgy jött létre, hogy az állam bácsi létrehozta. Ez alulról jövő kezdeményezés volt, maguk a művészek akartak valamit. Állam bácsi beszállt, hogy jól van, akkor ő támogat ebben a kérdésben bizonyos összeggel, a többiről gondoskodjatok, csináljátok meg. Mert azt sem mondhatom, hogy cenzúra volt, tehát amikor valaki idejött, akkor bevallotta, hogy mit érez pontosan, mert a műalkotásba bele kellett vinni, tehát nem volt itt mellébeszélés, halandzsza.

– *Még visszatérve a zománccgyárra, említette, hogy Franciaországban a zománccgyár igazgatója az, aki a művészeket támogatja. Általános dolog, hogy a zománccgyárak ezt a művészeti vonalat kísérik?*

– Ez kézenfekvő, nem? A zománccgyár akkori igazgatója és főmérnökei támogatták a sportolókat, és azok fizetést kapnak, hát akkor a művészeket miért ne? Ez reklám is volt. Azonkívül voltak mérnökök, főmérnökök, akik művészetkedvelők voltak és ráálltak arra, hogy függetlenül a zománcc ipari gyártásától, ők művészzománccal is kísérleteznek. Albert Péter, aki könyvet is írt a zománccról, tulajdonképpen a trösztnek volt a főnöke. Pesten működött, az egész gyár hozzá tartozott. Nekem itt Tóth Lajossal és Gulyásné dr. Bodnár Máriával volt kapcsolatom. Valamit el tudtunk érni, azóta egy pár új zománcc született. A budapesti gyár sem zárkózott el, a budafoki sem. A gyárak nagyon sokáig ingyen adták nyáron a zománccanyagot, nagy kannákban mindenféle szín jött Bonyhádról.

– *Kipróbálásra?*

– Nem, művészeti munkára! Már akkor ki volt próbálva, tudtuk, hogy ez ez, mindenki ismerte. Az oroszok is úgy jöttek ide, hogy akkor ez meg ez kellene, mert volt egy megbízható alap, amin el lehetett indulni. Amikor mi megalakultunk, akkor azon voltam, hogy teljes működésünk legyen, legyen zománcckészítés is. Ha bármi történik, mint ahogy megszűnt a gyár, hát akkor hova megyünk? Megcsináljuk magunk, tehát létrehoztam minden olyan dolgot, hogy ne kelljen nekünk azért befejezni a tevékenységünket, mert a zománccgyártás befejeződik. Sőt olyan zománccokat is készítettünk, amit nem gyártottak sose!

– *A labor mikor jött át a gyárból?*

– Most!

- *Hogy látja a folytatást? Tudnak még művészvendégeket fogadni?*
- Arról is érdemes beszélni, hogy kezdetben ez úgy volt, hajdanán, hogy idejött az alkotó és kapott egyhavi pénzt, ami 4000 forint volt, amikor a fizetések 1500-ak voltak. 4000 forintot kapott ösztöndíjként, tehát hogy ösztönözzék, hogy ne kelljen másféle kereset után néznie, kísérletezni tudjon. Szállást kapott, enni kapott, anyagot kapott, rézlemezt, vaslemezt, zománcot, meg az ösztöndíjat, ezért itt kellett hagynia egy műalkotást. Most ugye megszűnt ez az egész dolog. Nincs ilyen. Idejön az alkotó, fizet, és akkor még hagyjon itt egy képet! Egyelőre még hallgatólagosan belemennek ezekbe a dolgokba. A másik meg az, hogy így sérül a kísérlet, mert akkor már úgy dolgozik, hogy az anyagot is meg kell venni, és akkor ő olyan képeket csinál, amiket majd el fog adni, tehát már erre koncentrálni. Ez már nem ugyanaz.

- *Az ösztöndíjrendszer mikor szűnt meg?*
- Nagyon gyorsan, talán 10 évig, ha megvolt, talán. Mikor idekerültünk, már nem volt. Tehát az még az úgynevezett átkosban megszűnt.

- *Pályázat alapján választották ki az ösztöndíjasokat?*
- Na, hát örültek, ha jöttek. Tehát kezdetben ment a bevetés, aztán utána már annyian jöttek, hogy ho-hó, 60-70-en itt voltak. Akkor jött a szelekció, hogy előre be kellett adni valamit, aztán majd eldöntik. Aztán ez is hamisnak bizonyult, mert nem lehetett tudni a beadott anyagból, hogy mi fog születni. Akkor jött az, hogy ennyit be tudunk engedni, és akkor kéthetes váltásokban voltak itt az alkotók. Úgy nagyjából ki is jött a létszám, nyaranta olyan 60-an megfordultak itt. Még mindig azt mondom, hogy a nehézségek ellenére ez még mindig él. Nem tudom, hogy mit fog még kibírni, mert az tény, hogy termelőüzemmé váltunk lényegében, így nem látom biztosítottnak azt, hogy érdembeli munka folyjon. Tehát tulajdonképpen a szakmaiság sérült.

Még egy dolgot szeretnék említeni. Pozsonyban tanítottam, nem sokáig, körülbelül két szemeszternyi. És azért kellett abbahagyni, mert kicsit földúltuk a pozsonyi egyetemem. Ugyanis a berendezkedése az volt, hogy ott egy tanárnak két-három növendéke volt, nem több. Ott ilyen válogatott legénység volt, és alig-alig látták a diákok az illetőt, aki őket tanította. Ott minket fakultatív tantárgynak hirdettek meg, vittünk ki zománcot, tanítottunk. Mivel nyelvi kérdés is „fönt forgott”, Kopócs Tibor kedves kollégánk, Komárnóban élő művész volt a tolmács. A főiskolára holland meg dán diákok is jártak! Amikor meghirdettük a kurzust, hogy minden héten csütörtökön és pénteken ott vagyunk, akkor külön tanszék volt erre. Most ezt csak azért mesélem, mert magyar főiskolára nem sikerült soha eljutnunk. Hát ezek szóba álltak velünk, de csak addig, amíg meg nem tépáztuk „a nemzeti becsületüket”. Csütörtök-pénteken ugyanis eltűnt mindenki a saját osztályából, és nálunk voltak a diákok. Akkor bejött a főigazgató, és azt kérte, hogy legalább az első-söket ne! Mert ott áll a tanár, tartaná nekik a művtörténetet, és ezek meg itt vannak! Hát annyira ragályos volt ez a dolog, mi tényleg nagyon dolgoztunk ott, mindent csináltunk, pezsgett az élet, tényleg alig várták a hétnek ezt a két napját. Ilyenkor berendezkedtünk a szállásunkra, kaptunk egy külön lakosztályt, tanszéket és magas fizetést. Hát ez közrejátszott, hogy a kollégák irigykedtek, meg volt szabva egy külföldi tanárnak a fizetése, és ez magasabb volt, mint az ottaniaké. Ezért aztán nagyon kinézték minket, meg persze azért, hogy elszipkáztuk a gyerekeket. Egyszerűen kiürültek a termek. Nagyon érdekes dolgokat csináltak: kísérleteket végeztek, keramikusok jöttek és összeépítették a zománcozott dolgokat a kerámiával. Tehát nagyon érdekes művek jöttek létre, és minden szak hozta magát és kitalált valamit. Ragadt rájuk ez a dolog, adtunk mi valamit a népművészetről is, és mindenki a sajátját vitte bele a munkájába, tehát nem a magyar motívumokat, hanem

a sajátjukat. Egyszer, amint mentünk föl a nagy, széles lépcsőn az egyetemen, állt fönna tanári kar. Minket vártak, mert kíváncsiak voltak, hogy ki a franckarika jár oda hozzájuk. És megyünk föl a lépcsőn, és akkor valamelyik odavetette nekik, hogy „na, majd most jön a magyar módi”. A magyar módi az lett, hogy mindenki dolgozott, csináltak dolgokat, és az év végi kiállításon nagyon szép eredményünk volt.

– *A diákok ide is jöttek, Kecskemétre?*

– Volt, aki ide is jött, igen! Három-négy ilyen növendék volt, aki ott kismövendékem volt, és ide is eljött. Még volt olyan is, aki beírta a nevemet mint tanáraét, mert utána ő Ausztriában, meg különböző helyeken tanult. Rövid ideig voltunk, megtettük a magunkét, robbantás volt egy év alatt. Aztán mikor eljöttünk, mondták, hogy lesz ott egy tanár, aki majd átveszi. Aztán később meghallottam, hogy úgy csináltak, mintha átvették volna, aztán nem lett belőle semmi.

– *És az itteni főiskoláról járnak le hallgatók? Van utánpótlás?*

– Utánpótlás onnan van, hogy ha valaki elvégzi a főiskolát, hallott rólunk és eljön. Az lett volna igazán jó, ha itt, ebben a műhelyben van ennek a műfajnak az utánpótlása. Volt egy olyan elképzelés, hogy tartozzunk a Képzőművészeti Főiskolához vagy valamelyik főiskolához, és kihelyezett gyakorlati helye legyünk. De ez sem jött össze valamiért! Nem mindig anyagi dolgokon múlt ez. Az ott lévő tanárok lefitymálták a dolgot, hogy ez nem egy nagy durranás, és kész! Mindennel lehet festeni, próbálja meg, csinálja meg. Zárójelben megemlítem, hogy mostanáig öt éven át jártak ide a pécsi egyetem festő szakos hallgatói, s ők még ma is visszatérő vendégeink, amint mások is, akik egyszer megízlelték ezt a dolgot. A fényt, fizikai és szellemi értelemben. A zománc a fény művészete. A belső és külső fényé. Néhány éve Pap Gábor írt rólam egy könyvet, amelynek címlapján Ady Endrét idéztük: „A fénytől élünk, s fény vagyunk...” Zárójel bezárva.

Az interjút Sági Norberta készítette